

POLEMKA (NAJ) SE ŠE KAR NADALJUJE

GORNIŠTVO ALI PLANINSTVO?

Dr. VLADIMIR ŠKERLAK

Božo Jordan nas je s člankom v Planinskem vestniku št. 7–8/1991 na strani 299 opozoril na neustaljenost našega izrazja. O tem vprašanju sem sicer že večkrat pisal, mislim pa, da ni odveč, če svoje misli strnem v kratko, sistematično celoto.

GORA, GORNIK IN GORSKO DRUŠTVO

Star, splošnoslovanski izraz za neraven, dvignjen del zemeljske površine je **gora**. V preteklosti so Slovenci označevali s to besedo tudi nižje vzpetine, celo vinske gorice.

Dokaz za to, da so bile zanje »gore« celo take tvorbe, ki jim pravimo danes »griči«, »hribi«, so imena Žalostna gora, Trška gora, Limbarska gora, Šmarjetna gora itd. Za označevanje goric z besedo »gora« je značilna zbirka pravnih običajev iz leta 1543, imenovana Gorske bukve. Leksikon Cankarjeve založbe »Pravo« reče o njih, da je to »kodifikacija gorskega prava, s katero je deželni glavar posegel v spore med gorskimi gospodi in gorskimi zakupniki. Gore so bili kompleksni vinogradi, za katere je veljal zakup po gorskem pravu...«

Človeku, ki je opravljal različne upravne posle v »vinskih gorah«, pa so Slovenci rekli »gornik«.

Ta beseda je za nas važna iz dveh razlogov:

– Prvič, iz nje vidimo, da so naši predniki tvorili označbo za človeka, ki ima opravka z gorami, s pripono »-nik«, tako kot sta nastali besedi »sodnik« in »zdravnik«.

– Drugič, ta nam pokaže, da ima ista beseda lahko več pomenov; kateri pomen je mišljen v danem primeru, se vidi iz stavčne zveze. »Gornik« je namreč tudi veter, ki piha z gorā, pa tudi rastlina, podobna brusnicam (iz nje kuhajo ursičaj). Povezava z drugimi besedami v govoru nam pove, na kaj mislimo. Zato je popolnoma vseeno, ali bodo kdaj obnovili nekdanje gornike ali ne. Pomislimo samo na to, koliko izrazov z različnimi pomeni uporabljamo za označevanje oblik gorskega sveta: prag, sleme, stena, steber – pa kljub temu vemo, da s temi besedami niso mišljeni deli hiše; ali: polica, gred, kamin; skok, greben (tega ima tudi petelin), sedlo (pa vemo, da ni mišljena tista stvar, ki jo polagamo na konja).

Iz tega sledi:

»Gornik« je pravilno tvorjena slovenska beseda, vzeta iz ljudskega govora, označuje pa človeka, ki v gorah nekaj dela ali je z gorami v kaki drugačni zvezi, na primer, zahaja vanje. Lahko pomeni tudi kaj drugega, kar je v zvezi z gorami, zamenjava pa je v tekočem govoru ali v spisu nemogoča.

Prvo organizacijo ljudi, ki zahajajo v gore, so snovali v Sloveniji tiskarnar **Otmar Bamberg** in njegovi znanci. Imenovali so jo družbo »prijate-

ljev gorā«. Ti Ljubljančani so se pozneje priključili avstrijskemu in nemškemu društvu Deutscher und österreichischer Alpenverein.

Prvo prav slovensko društvo pa so snovali v Bohinju. Pravila so shranjena v Arhivu Slovenije, v njih pa je zapisano, da se društvo imenuje »gorsko društvo Triglavski prijatelji«, po nemško (v tem času, to je leta 1872, je spadal Bohinj, seveda, pod Avstrijo) »Triglav-Alpen-Verein in der Wochein« (pisava imen je posneta točno po izvirniku).

Iz tega se vidi:

Slovenci, ki so ustanavljali društvo »Triglavskih prijateljev«, so ga označili kot »gorsko« društvo, torej so za temelj označbi vzeli besedo »gora«. Pri prevajanju v nemščino so se pa ozirali na ime tedaj že obstoječe nemške organizacije »Alpenverein«, to je društva, ki deluje v Alpah.

PLANINE

Nekaj stoletij pred našim štetjem so prebivali v Severni Italiji, v Franciji (seveda v današnjem smislu besede) in še drugod Kelti. V svojem jeziku so goro označevali z besedo »alb«. Nekateri jezikoslovci trdijo tudi, da je beseda germanska, toda to je manj verjetno, vsekakor pa za naša izvajanja nepomembno.

Ko so Rimljani zavzeli kraje, v katerih so prebivali Kelti, so prevzeli tudi njihovo besedo »alb« v obliki »alpis«, v množini »alpes«. Toda prvotna latinska beseda »mons« je ohranila svojo moč, zato je v jezike, ki so nastali iz latinščine ali pod vplivom latinščine, prešla v obliki »monte«, »mont«, »mount«, medtem ko je beseda »alpes« postala zemljepisno ime za pogorje, ki ga še danes imenujemo Alpe, nemški Alpen (kar je za našo razlago zelo važno).

Pogorje, imenovano »Alpe«, pa za prebivalce samo po sebi ni bilo pomembno zaradi lepote ali zaradi kakih izletniških namenov, temveč predvsem zaradi možnosti gospodarskega izkoriščanja teh gorā. Opazili so, da je paša na gorskih travnikih za živino zelo koristna, zato so živino poleti stalno gnali na te pašnike, na njih zgradili za ljudi hiše in so potem pastirji tu prebili poletje, molzi krave, izdelovali sir itd. Ime pogorja so prenesli oziroma uporabljali tudi za te pašnike. V nemščini se imenujejo taki pašniki s stanov »Alp«, »Alpe«, »Alm«, v množini pa »Alpen«.

To se pravi: v nemščini pomeni beseda »Alpen« prav tako zemljepisno ime za to pogorje kakor tudi za tiste pašnike, ki jih uporabljajo za gospodarske namene. Podobno so izvajali označbe za te pašnike tudi Italijani, Francozi in Angleži iz imena »Alpe«.

Edino alpsko ljudstvo, ki si je ustvarilo lasten izraz, neodvisen od prvotne keltske besede, smo Slovenci. Take pašnike so imenovali »planine«. V tem smislu je besedo »planina« uporabljal že **Jurij Dalmatin** v prevodu Svetega pisma iz leta

1584. Pisal je o »planinah pastirjev«. Isti pomen izhaja nedvomno iz imen Klemenčeva planina, Murijeva, Štularjeva, Planina pri jezeru, Planina na kraju itd.

Simon Rutar je pisal leta 1882 v knjigi »Domoznanstvo poknežene grofije Goriške in Gradiščanske« o »planinah, v katerih delajo poleti okusni sir«.

Na to svojo jezikovno posebnost bi morali biti Slovenci ponosni prav tako kot na to, da loči slovenščina »pravo« od »pravice« – te razlike ne poznajo niti latinščina, niti nemščina, niti francoščina.

Za Slovenca torej »planine« nikakor niso isto kot »Alpe«. Kar pomislimo logično: **če bi Alpe in planine pomenile isto, bi lahko imenovali gorstvo, ki ga označujemo z imenom »Alpe«, kar »Planine«. Pa bi rekli: Švica leži v Planinah! Besedo »Alpe« bi lahko kar opustili.**

GORE IN PLANINE

Kako pa so mislili naši predniki, prevzeti od nemške kulture in nekritični do vpliva nemškega jezika na slovensko izrazje, se vidi iz besed, ki mi jih je izrekel leta 1941 slovenski izobraženec, izšolan, seveda, v avstrijski gimnaziji in na nemški univerzi:

»Beseda ‚alpinist‘ je odveč, kajti Alpe so planine, torej bi morali reči alpinistom kar ‚planinci‘.« – Nesmisel prve vrste!

Pod tem nemškim kulturnim vplivom in brez zadostnega poznavanja slovenskega ljudskega

izražanja v gorskih predelih Slovenije so potem ustanovitelji slovenske organizacije za zahajanje v gore imenovali svoje društvo »planinsko«, sledeč nemškemu izrazu »Alpenverein«. Od takrat so začeli tudi gore imenovati »planine«. Ljudje, ki so znali kritično misliti o jeziku in so poznali ljudsko izražanje, so kmalu začeli opozarjati na nastalo napako. To se je zgodilo že kmalu po ustanovitvi Slovenskega planinskega društva. Tako je zapisal I.C.O. (**Josip Ciril Oblak**) leta 1896 v Planinskem vestniku na strani 114: »Narod razumeva z besedo ‚planina‘ kraj, kjer so nastane (planšarske koč), ne pa ‚gore‘.«

Značilen je tudi primer **Frana Kocbeka**. Ta in **M. Kos** sta pisala leta 1896 knjigo »Vodnik za Savinske planine in najbližjo okolico«. Kocbek pa je spoznal svojo zmoto in je leta 1926 izrecno opozoril na to, da je že profesor **Johannes Frischauf** pisal: ednina »planina« ne pomeni v slovenščini nikdar gorovja Alp, temveč gorsko planoto, nemški »die Alpe« ali »Alm«.

Dve leti nato je bila prvokrat uporabljena beseda »gornik« za človeka, ki so mu dotlej rekli »hribolazec«, »turist«, »planinec«. Pisci so jo zapovrstvo sprejeli, po vojni se je glasilo imenovalo »Gore in ljudje«. **Boris Režek** piše, da se je Slovensko planinsko društvo nameravalo leta 1945 preimenovali, »toda odpor konservativnih osebnosti je to pametno namero preprečil. Vendar smo že leta 1895 poznali **gorske** vodnike in ne morda planinske, od leta 1945 pa imamo **Gorsko** reševalno službo.«

namesto komentarja

POGOVORI Z OSKRBNIKI

Hodili smo minule poletne dni po slovenskih gorah in se pogovarjali z oskrbniki planinskih koč in gospodarji planinskih društev, ki te koč upravljajo:

- o platnenih spalnih vrečah, ki bi nadomestile rjuhe: »Ne,« pravijo, »letos se še niso ‚prijele‘ in razmeroma redki so bili, ki so jih prinesli s seboj«;
- o vstopnini v planinske koč: »Glede na to, da so letos planinci in drugi obiskovalci gorá skoraj vso hrano in pijačo prinesli s seboj od doma, da smo razmeroma malo prodali, za gosti pa smo morali samo pospravljati, bi kazalo uvesti vstopnino, kot je že bila pred vojno«;
- o varčnih planincih: »Poleg vsega drugega je neki planinec prinesel s seboj zase in za spremljevalca pet kilogramov kruha. Dokler bo oskrbovanje planinskih koč takšno, kot je zdaj, je skoraj nesmisel nositi s seboj v gore vso hrano in pijačo. Ali ne bi bilo bolje manj nositi v nahrbtniku in bolj uživati v gorski naravi?«;

• o prenočevanju v kočah: »Pride skupina petih ljudi, sedijo skupaj v jedilnici in ko odbije ura, ko se odpre ‚recepcija‘ planinske koč, gresta dva iz skupine v pisarno, se zase dogovorita za spanje na skupnih ležiščih – in potem najdemo zvečer vseh pet na skupnih ležiščih. Le najbolj energični oskrbniki zvečer kontrolirajo, kdo vse spi v koči, manj odločnim pa je kar nerodno ljudi buditi in spraševati, kje imajo potrdila o plačani prenočnini«;

• o vzdrževanju planinskih postojank: »V nekaterih alpskih državah skupaj s članarino pobirajo še po kakšno marko, švicarski frank ali nekaj šilingov namensko za popravila planinskih koč. Morda bi se lahko tudi pri nas odločili za takšne dopolnilne investicijske denarje«;

• o odrezanosti od sveta v poletni planinski sezoni: »Veliko planinskih koč, posebno v visokogorju, ima zdaj brezžične stalne zveze z dolino, gorskimi reševalci in drugimi planinskimi kočami v okolici. Tudi pošto nam redno dostavljajo bodisi nosači, bodisi helikopterji. Radio je v vsaki koči, tako da natančno vemo, kaj se dogaja po bližnjem in daljnem svetu.«

Prihodnje poletje lahko v slovenskih planinskih kočah pričakujemo spremembe.

M. R.